Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama
jáne quqyqtyq aqparat ınstıtýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtyq jýrnal №4 (71)-2022

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - *з.ғ.к , Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) – (төраға)*
Абайділдинов Е.М. – *з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Абызов Р.М. – *з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)*
Белых В.С. – *з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)*
Губин Е.П. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Мельник Р.С. – *з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Моисеев А.А. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Муромцев Г.И. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Рахметов С.М. – *з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Малиновский В.А. – *з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Унзила Шапақ – *з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – *з.ғ.к.*

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – *PhD (Киль, Германия)*
Байниязова З.С. – *з.ғ.к. (Саратов, Ресей)*
Жанғарашев Р.М. – *LLM (Астана, Қазақстан)*
Исмағұлов Қ.Е. – *з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Ишеков К.А. - *з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)*
Қазбаева Ә.Ғ. – *з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Қайырбаева Л.К. – *PhD (Астана, Қазақстан)*
Киязова А.Ж. – *LLM (Астана, Қазақстан)*
Құлжабаева Ж.О. – *з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Мұрзашев Қ.Т – *(Астана, Қазақстан)*
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – *PhD (Челябинск, Ресей)*
Примашев Н.М. – *з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Рахымбердин Қ.Х. – *з.ғ.д. (Өскемен, Қазақстан)*
Тегізбекова Ж.Ч. – *з.ғ.к. (Бішкек, Қызғызстан)*
Финк Д.А. – *з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі № 17761-Ж 25.06.2019 ж. (Алғашқы есепке қою кезі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы, 010000, Астана қ., Қабанбай-батыр даңғ., 19, С-блогы, 306-каб.,тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының заң жобалау қызметіндегі ғылыми қоғамдастықтың рөлі 13

Р.Қ. СӘРПЕКОВ, В.Т. КОНУСОВА Қазақстанда лоббизмді заңнамалық регламенттеу туралы мәселеге 20

С.К. ЖЕТПИСОВ, Б.К. НҰРҒАЗИНОВ, А.Ш. ХАМЗИН Конституциялық құқықтар призмасы арқылы көші-қон: этникалық және демографиялық контекст, еңбек ресурстарының ұтқырлығы..29

А.А. КАРАЕВ Конституциялық сот - адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың маңызды органы: шет елдердің тарихи-құқықтық тәжірибесі 41

Н.А. САРТАЕВА, Е.Б. АХМЕТОВ Мүгедек адамдардың елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысуын қамтамасыз ету мақсатында саяси партиялар мен сайлау туралы заңнаманы жетілдіру мәселелері.........................50

А.С. АХМЕТОВ Құқықтық білім берудің дамуының қазіргі мәселелері..59

Ж.У. ТЛЕМБАЕВА, Г.С. БАЗАРОВА Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы заңнамасының кейбір мәселелері туралы....................................68

А.Ә. ДӘУЛЕТХАНОВА Қазақстан Республикасының қоғамдық денсаулық сақтау заңнамасының жай-күйі мен дамуы...76

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

А. АМАНГЕЛДІ Қолданыстағы 2018 жылдың 20 маусымындағы зияткерлік меншік аясындағы Қазақстан Республикасының заңнамасында з.ғ.д., профессор А. Амангелдінің диссертациясынан не жүзеге асты 85

А.А. АСЫЛБЕКОВА Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне енгізілген кейбір өзгерістер мен толықтырулар 94

Ф.Г. ИБРАГИМОВА, Е.М. АЙТКАЗИН, А.Е. ИСМАГУЛОВ Қазақстан Республикасының фармацевтика нарығында дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасы қағидаларының сақталуы..101

Г.Э. АБДРАСУЛОВА, У.Е. КУДИЯРОВА Некелерін бұзған бұрынғы ерлі-зайыптылардың кезінде бір-біріне берген сыйлықтарын қайтару жолдары (сот шешімі негізінде) 110

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс
Д.А. ФИНК Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басында жәбірленушінің құқықтарын қалпына келтірудің қылмыстық-процестік құралына қол жеткізу 117
С.М. РАХМЕТОВ Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік туралы Қылмыстық кодекстің кейбір нормаларын қолдану практикасының мониторингі 124
К.Х. РАХИМБЕРДИН, М.Р. ГЕТА (Новокузнецк, Ресей) Қазақстан Республикасындағы еңбек саласындағы сексуалдық зорлық-зомбылық пен қысым көрсетуге қарсы іс-қимылдың кейбір криминологиялық және қылмыстық-құқықтық аспектілері 135
Б.М. ИМАШЕВ Маман мен сот сарапшысының қызметінде қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаттарын іске асыру: проблемалар мен перспективалар. 1 бөлім............ 146
К.Е. ИСМАГУЛОВ, Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Тараптардың жарыспалылығы мен тең құқылығы қағидатын дамыту шеңберінде азаматтардың құқықтарын қорғау 155

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану
Е.В. ПОРОХОВ Халықаралық салық құқығының түсінігі, пәні және нысандары туралы мәселеге 165
Е.С. ЖАМБАЕВ, Н. СӘУЛЕН, А.Н. САГАДИЕВ Еуропалық құқықтағы жеке өмір мен дербес деректерді қорғауды құқықтық реттеудің өзекті мәселелері 174
А.А. КЕНЖАЕВ, Ж.А. ХУДОБЕРГАНОВ (Өзбекстан Республикасы, Ташкент) Орталық Азияның су-құқықтық мәселесі «парламенттік дипломатия» объектілерінің бірі ретінде 183
А.М. ҚАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ Америка Құрама Штаттарындағы мемлекеттік биліктің іске асырылуының кейбір мәселелері 192
М.Н. НҰРТАЙ, Ж.Т. САЙРАМБАЕВА ТРИПС келісіміндегі шекаралық шаралар туралы ережелерінің Қазақстан Республикасының заңнамасына әсері 204

Құқықтық мониторинг
Е.К. АХМЕТОВ, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалаудың кейбір мәселелері 212
М.И. ДЯЧУК, С.С. ШИШИМБАЕВА «Лотереялар және лотерея қызметі туралы» Қазақстан Республикасы заңының тиімділігін талдау 224
Ж.А. ЖАДАУОВА, А.С. РАМАЗАНОВА Халықтың радиациялық қауіпсіздігі саласындағы заңнаманы жетілдіру 235

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан
Ғ.Д. МАҚАНОВА Халықаралық шарттардың ғылыми лингвистикалық сараптамасының кейбір мәселелері............ 246

Жас ғалым мінбері
Е.Б. АХМЕТОВ Қазақстан Республикасы мен шет елдерде әкімшілік сот ісін жүргізуде соттың белсенді рөлі қағидасы 252
А.Р. КУМАРБЕКОВА Қазақстан Республикасының Конституциясы – мемлекеттің негізгі актісі: теориядан реформалау тәжірибесіне дейін............ 261
А.Б. САТАЕВА Англия мен Қазақстанның азаматтық процесіндегі сотқа дейінгі хаттама: салыстырмалы талдау............ 268
А.Е. НҰРТАН Атқарушылық іс жүргізудің құқықтың дербес саласы ретіндегі мәні мен маңызы 276
Г.С. ТАТЕБАЕВА Жоғары қауіптілік көзі келтірген зиян үшін жауапкершілік мәселелері............ 283

«Жаршының» архивтегі беттері
С.С. ҚАРЖАУБАЕВ З.ғ.к. Л.Т. Тұрғанбаеваның «Қазақстандағы тіл саясаты» ғылыми жарияланымына қайта оралғанда............ 291

Библиография
В.Б. ЕВДОКИМОВ М. Какителашвилидің «Деятельность политических партий в государствах-участниках СНГ» атты монографиясына рецензия. - Мәскеу: Проспект, 2021. – 228 б. 299

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №4 (71)-2022

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте **www.zqai.kz**
Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38 от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета

Сарпеков Р.К. – *к.ю.н., Заслуженный деятель Казахстана (Астана, Казахстан) – (председатель)*
Абайдельдинов Е.М. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Абызов Р.М. – *д.ю.н. (Барнаул, Россия)*
Белых В.С. – *д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)*
Губин Е.П. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Мельник Р.С. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Моисеев А.А. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Муромцев Г.И. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Рахметов С.М. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Малиновский В.А. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Унзила Шапак – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*

Главный редактор

Дюсенов Е.А. – *к.ю.н.*

Состав Редакционной коллегии

Азер Алиев – *PhD (Киль, Германия)*
Байниязова З.С. – *к.ю.н. (Саратов, Россия)*
Джангарашев Р.М. – *LLM (Астана, Казахстан)*
Исмагулов К.Е. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Ишеков К.А. - *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Казбаева А.Г. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Каирбаева Л.К. – *PhD (Астана, Казахстан)*
Киязова А.Ж. – *LLM (Астана, Қазақстан)*
Кулжабаева Ж.О. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Мурзашев К.Т. – *(Астана, Казахстан)*
Нурмагамбетов Р.Г. – *PhD (Челябинск, Россия)*
Примашев Н.М. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Рахимбердин К.Х. – *д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)*
Тегизбекова Ж.Ч. – *к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)*
Финк Д.А. - *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан (Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан,010000, г. Астана, пр. Кабанбай батыра, 19, блок С, каб. 306, тел.:8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции 9

Конституционное и административное право

Р.К. САРПЕКОВ Роль научного сообщества в законопроектной деятельности государственных органов Республики Казахстан 13

Р.К. САРПЕКОВ, В.Т. КОНУСОВА К вопросу о законодательной регламентации лоббирования в Казахстане 20

С.К. ЖЕТПИСОВ, Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.Ш. ХАМЗИН Миграция через призму конституционных прав: этнический и демографический контекст, мобильность трудовых ресурсов 29

А.А. КАРАЕВ Конституционный суд – важнейший орган защиты прав и свобод человека и гражданина: историко-правовой опыт зарубежных стран 41

Н.А. САРТАЕВА, Е.Б. АХМЕТОВ Вопросы совершенствования законодательства о политических партиях и выборах в целях обеспечения участия лиц с инвалидностью в общественно-политической жизни страны 50

А.С. АХМЕТОВ Актуальные вопросы развития правового образования 59

Ж.У. ТЛЕМБАЕВА, Г.С. БАЗАРОВА О некоторых проблемах законодательства Республики Казахстан в области здравоохранения 68

А.А. ДАУЛЕТХАНОВА О состоянии и развитии законодательства об общественном здравоохранении Республики Казахстан 76

Гражданское и гражданско-процессуальное право

А. АМАНГЕЛЬДЫ Что из диссертации д.ю.н. профессора А. Амангельды реализовано в действующем законодательстве Республики Казахстан в сфере интеллектуальной собственности от 20 июня 2018 года 85

А.А. АСЫЛБЕКОВА Некоторые изменения и дополнения, внесенные в Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан 94

Ф.Г. ИБРАГИМОВА, Е.М. АЙТКАЗИН, А.Е. ИСМАГУЛОВ Соблюдение правил этики продвижения лекарственных средств и медицинских изделий на фармацевтическом рынке Республики Казахстан 101

Г.Э. АБДРАСУЛОВА, У.Е. КУДИЯРОВА Способы взаимного возврата дара бывшими супругами при расторжении брака (на основании решения суда) 110

Уголовное право и уголовный процесс
Д.А. ФИНК Доступ к уголовно-процессуальным средствам восстановления прав потерпевшего в начале досудебного расследования 117
С.М. РАХМЕТОВ Мониторинг практики применения некоторых норм Уголовного кодекса об ответственности за уголовные правонарушения в сфере экономической деятельности 124
К.Х. РАХИМБЕРДИН, М.Р. ГЕТА (г. Новокузнецк, Россия) Некоторые криминологические и уголовно-правовые аспекты противодействия сексуальному насилию и домогательствам в сфере труда в Республике Казахстан 135
Б.М. ИМАШЕВ Реализация принципов уголовного судопроизводства в деятельности специалиста и судебного эксперта: проблемы и перспективы. Часть 1. 146
К.Е. ИСМАГУЛОВ, Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Защита прав граждан в рамках развития принципа состязательности и равноправия сторон 155

Международное право и сравнительное правоведение
Е.В. ПОРОХОВ К вопросу о понятии, предмете и формах международного налогового права 165
Е.С. ЖАМБАЕВ, Н. САУЛЕН, А.Н. САГАДИЕВ Актуальные вопросы правового регулирования защиты частной жизни и персональных данных в европейском праве 174
А.А. КЕНЖАЕВ, Ж.А. ХУДОБЕРГАНОВ (Ташкент, Республика Узбекистан) Водно-правовая проблема Центральной Азии как один из объектов «парламентской дипломатии» 183
А.М. КАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ Некоторые вопросы осуществления государственной власти в Соединенных Штатах Америки 192
М.Н. НУРТАЙ, Ж.Т. САЙРАМБАЕВА Влияние положений соглашения ТРИПС о пограничных мерах на законодательство Республики Казахстан 204

Правовой мониторинг
Е.К. АХМЕТОВ, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Некоторые вопросы государственного регулирования, контроля и надзора финансового рынка и финансовых организаций 212
М.И. ДЯЧУК, С.С. ШИШИМБАЕВА Анализ эффективности закона Республики Казахстан «О лотереях и лотерейной деятельности» 224
Ж.А. ЖАДАУОВА, А.С. РАМАЗАНОВА Совершенствование законодательства в сфере радиационной безопасности населения 235

Из практики законотворчества на государственном языке
Г.Д. МАКАНОВА Некоторые вопросы научной лингвистической экспертизы международных договоров 246

Трибуна молодого ученого
Е.Б. АХМЕТОВ Принцип активной роли суда в административном судопроизводстве Республики Казахстан и в зарубежных странах 252
А.Р. КУМАРБЕКОВА Конституция Республики Казахстан – основополагающий акт государства: от теории к опыту реформирования 261
А.Б. САТАЕВА Досудебный протокол в гражданском процессе Англии и Казахстана: сравнительный анализ 268
А.Е. НҰРТАН Сущность и значение исполнительного производства как отдельной отрасли права 276
Г.С. ТАТЕБАЕВА Проблемы ответственности за вред, причиненный источником повышенной опасности 283

Архивные страницы «Вестника»
С.С. КАРЖАУБАЕВ Возвращаясь к научной публикации к.ю.н. Л.Т. Турганбаевой «Языковая политика в Казахстане» 291

Библиография
В.Б. ЕВДОКИМОВ Рецензия на монографию М. Какителашвили «Деятельность политических партий в государствах – участниках СНГ». – Москва: Проспект, 2021. – 228 с. 299

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №4 (71)-2022

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – *c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abaydeldinov E.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. – *d.j.s. (Barnaul, Russian)*
Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Unzila Shapak – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Chief Editor
Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

Editorial Board members

Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*
Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*
Dzhangarashev R.M. – *LLM (Astana, Kazakhstan)*
Ismagulov K.Y. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Ishekov K.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Kazbayeva A.G. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Kairbaeva L.K. – *PhD (Astana, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. – *LLM (Astana, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Murzashev K.T. – *(Astana, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*
Fink D.A. - *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Tasirova A.S.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Kabanbay-batyr ave., 19, block C, office 306, тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV The role of scientific community in the legislative activities of state bodies of the Republic of Kazakhstan 13

R.K. SARPEKOV, V.T. KONUSOVA On the issue of legislative regulation of lobbying in Kazakhstan 20

S.K. ZHETPISOV, B.K. NURGAZINOV, A.S. KHAMZIN Migration through the prism of constitutional rights: ethnic and demographic context, labor mobility 29

A.A. KARAEV The constitutional court is the most important body for the protection of human and civil rights and freedoms: historical and legal experience of foreign countries 41

N.A. SARTAYEVA, Y.B. AKHMETOV Issues of improving legislation on political parties and elections in order to ensure participation of persons with disabilities in the socio-political life of the country 50

A.S. AKHMETOV Current issues of the development of legal education 59

Zh.U. TLEMBAYEVA, G.S. BAZAROVA About some problems of the legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of healthcare 68

A.A. DAULETKHANOVA On the state and development of legislation on public health of the Republic of Kazakhstan 76

Civil and Civil Procedure Law

A. AMANGELDY What from the thesis of doctor of law, professor Amangeldy A.A. implemented in the current legislation of the Republic of Kazakhstan in the sphere of intellectual property of june 20, 2018 85

A.A. ASSYLBEKOVA Some amendments and additions made to the Civil procedure code of the Republic of Kazakhstan 94

F.G. IBRAGIMOVA, Y.M. AYTKAZIN, A.E. ISMAGULOV Compliance with the rules of ethics for the promotion of medicines and medical products in the pharmaceutical market of the Republic of Kazakhstan 101

G.E. ABDRASULOVA, U.E. KUDIYAROVA Ways to return gifts to each other at the dissolution of marriage by former spouses (based on a court decision) 110

Criminal law and Criminal procedure
D.A. FINK Access to the criminal procedure means of restoring the rights of the victim at the beginning of the pre-trial investigation.......... 117
S.M. RAKHMETOV Monitoring of the practice of applying certain norms of the Criminal code on liability for criminal offenses in the field of economic activity.......... 124
K.K. RAKHIMBERDIN, M.R. GETA (Novokuznetsk, Russia) Some criminological and criminal legal aspects of countering sexual violence and harassion in the sphere of work in the Republic of Kazakhstan.......... 135
B.M. IMASHEV Implementation of the principles of criminal justice in the activities of a specialist and a forensic expert: problems and prospects. Part 1.......... 146
K.E. ISMAGULOV, E.N. KALIAKPEROVA Protection of the rights of citizens in the framework of the development of the principle of competition and equality of the parties.......... 155

International law and Comparative law
Y.V. POROKHOV To the question of the concept, subject and forms of international tax law.......... 165
Y.S. ZHAMBAYEV, N. SAULEN, A.N. SAGADIEV Actual problems of legal regulation of privacy and personal data protection in european law.......... 174
A.A. KENZHAEV, J.A. KHUDOBERGANOV (Tashkent, Republic of Uzbekistan) The water and legal problem of Central Asia as one of the objects of "parliamentary diplomacy".......... 183
A.M. KARATAYEVA, D.B. MAKHAMBETSALIYEV Some issues of the exercise of the state power in the United States of America.......... 192
M.N. NURTAY, ZH.T. SAYRAMBAEVA Impact of the TRIPS agreement provisions on border measures on the legislation of the Republic of Kazakhstan.......... 204

Legal monitoring
Y.K. AKHMETOV, M.ZH. KULIKPAYEVA Some issues of state regulation, control and supervision of the financial market and financial organizations.......... 212
M.I. DYACHUK, S.S. SHISHIMBAYEVA Analysis of the effectiveness of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Lotteries and lottery activities».......... 224
ZH.A. ZHADAUOVA, A.S. RAMAZANOVA Improvement of legislation in the field of radiation safety of the population.......... 235

From the lawmaking practice in the official language
G.D. MAKANOVA Certain issues of international treaties scientific linguistic expertise.......... 246

Young researchers' tribune
Y.B. AKHMETOV The principle of the active role of the court in the administrative proceedings of the Republic of Kazakhstan and in foreign countries.......... 252
A.R. KUMARBEKOVA Constitution of the Republic of Kazakhstan is the fundamental act of the state: from theory to experience of reform.......... 261
A.B. SATAYEVA Pre-action protocol in civil proceedings in England and Kazakhstan: a comparative analysis.......... 268
A. NURTAN Essence and meaning of enforcement proceedings as a separate branch of law.......... 276
G. S. TATEBAYEVA Problems of liability for damage caused by a source of increased danger.......... 283

The archive pages of the «Bulletin»
S.S. KARZHAUBAYEV Returning to the scientific publication of c.l.s. L.T. Turganbayeva «Language policy in Kazakhstan».......... 291

Bibliography
V.B. EVDOKIMOV Review of M. Kakitelashvili's monograph «Activity of political parties in the CIS member states». – Moscow: Prospekt, 2021. – 228 p.......... 299

ӘОЖ 347.9(574)(094.4)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСТІК КОДЕКСІНЕ ЕНГІЗІЛГЕН КЕЙБІР ӨЗГЕРІСТЕР МЕН ТОЛЫҚТЫРУЛАР

Асылбекова Айгуль Ахметовна
Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты жанындағы Сот төрелігі Академиясының, қосымша білім беру бағдарламаларының координаторы, PhD докторы, Астана қ., Қазақстан Республикасы e-mail: aig0071@mail.ru

Аннотация. *Азаматтық сот ісін жүргізудегі нормаларын жетілдіру мақсатында Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне біршама өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.*

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінде соттылыққа қатысты өзгерістер, соттың автоматтандырылған ақпараттық жүйесі, жаңадан сотқа дейінгі жасалған хаттама процедурасы және соттың процестік құжаттарының жобалары енгізілген, ҚР АПК-нің 273-бабының 1 тармағы 1-1 тармақшасының ұғымына түсініктеме берілген; сонымен қатар сырттай іс жүргізу және сырттай шешім шығару институты толығымен алынып тасталынған және т.б. да өзгерістер енгізілген.

2022 жылдың 5 маусымында Қазақстан Республикасында екінші рет Конституцияға өзгерістер енгізу бойынша референдум өткізілген болатын. Онда адамның және азаматтардың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қалпына келтіру бойынша азаматтардың өтініштері негізінде Конституциялық Сот құру туралы ұсыныс енгізілген. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының Конституциясының VI бөлімі Конституциялық Сотқа арналған. Әрине Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне Конституциялық сотпен қаралатын істер мен қарау тәртібі бойынша, яғни азаматтық істің соттылығы бойынша өзгерістерді енгізу кезінде шетелдік тәжірибені ескерілетін болады. Бұл азаматтық іс жүргізу заңнаманы жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің 150-ші бабы бойынша енгізілген өзгерістерінің бірі - ол судьяның талап қоюды қабылдау кезеңінде судьямен жасалатын әрекеті нақты белгіленіп көрсетілген.

Аталған мақалада Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне енгізілген өзгерістер мен толықтырулар туралы ерекшеліктері жіктеліп түсіндірілген. Сонымен қатар, азаматтық іс жүргізу заңнамасын жетілдіру мақсатында ұсыныстары берілген.

Түйінді сөздер: *сотқа дейінгі жасалған хаттама процедурасы, Конституциялық Сот, автоматтандырылған ақпараттық жүйе, азаматтық істің соттылығы, соттың процестік құжаттарының жобалары.*

НЕКОТОРЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ И ДОПОЛНЕНИЯ, ВНЕСЕННЫЕ В ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Асылбекова Айгуль Ахметовна
Координатор программ дополнительного образования, Академия правосудия при Верховном Суде Республики Казахстан, доктор PhD, г. Астана, Республика Казахстан e-mail: aig0071@mail.ru

Аннотация. *В целях совершенствования норм гражданского судопроизводства, внесены существенные изменения и дополнения в Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан.*

На сегодняшний день в Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан внесены изменения, касающиеся подсудности, автоматизированной информационной системы суда, по новому внесены процедуры составленния досудебного протокола и проекты процессуальных документов суда, даны разъяснения по понятию подпунктов 1-1 пункта 1 статьи 273 ГПК РК, также полностью исключен институт заочного производства и вынесения заочного решения и внесены другие изменения.

5 июня 2022 года в Республике Казахстан во второй раз был проведен референдум по внесению изменений в Конституцию. В нем внесено предложение о создании Конституционного суда по обращению граждан о восстановлении нарушенных прав и свобод человека и гражданина. В настоящее время раздел VI Конституции Республики Казахстан посвящен Конституционному суду. Безусловно, изменения в Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан по делам, рассматриваемым Конституционным судом, и по порядку рассмотрения, то есть по подсудности гражданского дела, будут внесены с учетом зарубежного опыта. Это позволит совершенствовать гражданское процессуальное законодательство.

Одним из изменений, внесенных в статью 150 Гражданского процессуального кодекса Республики Казахстан, является то, что оно четко обозначило действия суда и сторон в период принятия иска, то есть до возбуждения дела в суде и после подачи искового заявления в суд.

В данной статье подробно изложены особенности изменений и дополнений в Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. Кроме того, представлены предложения по совершенствованию гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: *процедура досудебного протокола, Конституционный суд, автоматизированная информационная система, подсудность гражданского дела, проекты процессуальных документов суда.*

SOME AMENDMENTS AND ADDITIONS MADE TO THE CIVIL PROCEDURE CODE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Assylbekova Aigul Akhmetovna
Coordinator of Additional Education programs, Academy of Justice under the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, PhD,
Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: aig0071@mail.ru

Abstract. *In order to improve the norms of civil proceedings, significant changes and additions have been made to the Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan.*

Today, the Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan has been amended with regard to jurisdiction, an automated information system of the court, a new procedure for the pre-trial protocol and draft procedural documents of the court have been introduced, explanations have been given on the concept of subparagraph 1-1 of paragraph 1 of Article 273 of the CPC of the Republic of Kazakhstan; the institute of absentee proceedings and making a decision in absentia have also been completely excluded, and other changes.

On June 5, 2022, a referendum on amendments to the Constitution was held for the second time in the Republic of Kazakhstan. It makes a proposal to create a Constitutional Court based on citizens' appeals to restore violated human rights and freedoms and citizens. Currently, section VI of the Constitution of the Republic of Kazakhstan is devoted to the Constitutional Court. Of course, amendments to the Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan on cases considered by the Constitutional Court and on the order of consideration, that is, on the jurisdiction of a civil case, will be made taking into account foreign experience. This will make it possible to improve civil procedural legislation.

One of the changes made to Article 150 of the Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan is that it clearly outlined the actions of the court and the parties during the period of the claim, that is, before the initiation of the case in court and after the filing of the statement of claim in court.

This article describes in detail the features of amendments and additions to the Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan. In addition, proposals for improving civil procedural legislation are presented.

Keywords: *pre-trial protocol procedure, Constitutional Court, automated information system, jurisdiction of a civil case, draft procedural documents of the court.*

DOI: 10.52026/2788-5291_2022_71_4_94

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу азаматтық сот ісін жүргізуде маңызды болып табылады. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне (әрі қарай - ҚР АПК) № 84-VII 2021 жылдың 20 желтоқсанынан бастап өзгерістер мен толықтырулар енгізілген болатын.

Жаңадан сотқа дейінгі жасалған хаттама процедурасы, соттың процестік құжаттарының жобалары, соттың автоматтандырылған ақпараттық жүйесі, «іс бойынша одан әрі іс жүргізуге уақытша кедергі келтіретін анықталмайтын күштің әрекеті» - төтенше жағдайды, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайдың қаупі немесе туындауы ұғымына түсініктеме[1], сырттай іс жүргізу және сырттай шешім шығару институты толығымен алынып тасталынған. Аталған өзгерістер қоғамда азаматтық іс жүргізудің заңнамасының жетілдіруіне өте маңызды үлесін қосатыны айқын.

Бүгінгі таңда біздің елімізде азаматтық істерді сотта істі қарау барысында, соттың шығарған шешімдерінің сапалығы мен объективтілігі және заңдылығы туралы сұрақтар қарастырылып, сот шығарған шешімінің сапасын арттыру мақсатында азаматтық іс жүргізу заңнамасына өзгерістер мен толықтырулар енгізу және түсініктемелер беру арқылы қолданыстағы заңнаманың сапасының жақсарып жатқанын байқауымызға болады.

Зерттеу әдістері

Бұл мақаланы жазу барысында индукция және дедукция әдістері, талдау және синтездеу, салыстырмалы-құқықтық әдістері қолданылды.

Талқылау

ҚР АПК 19-бабының екінші бөлігінің екінші абзацын қарайтын болсақ, онда жеке өмірге қолсұғылмаушылықты, жеке, отбасылық, коммерциялық немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны сақтауды қамтамасыз ету қажет болса не ашық талқылауға кедергі келтіретін өзге де мән-жайлар болса, сондай-ақ ҚР АПК-тің 188-бабының төртінші бөлігінде көзделген жағдайда іске қатысатын адамның өтінішхаты бойынша немесе соттың бастамасы бойынша жабық сот отырысында азаматтық іс қаралуы және шешілуі мүмкін[2]. Яғни мұнда, «өтінішхаты бойынша» деген сөздерден кейін «немесе соттың бастамасы бойынша» деген сөздермен толықтырылған. Бұл енгізілген толықтырулар орынды екенін байқауымызға болады. Бала асырап алу құпиялығын қамтамасыз ету қажет істер жабық сот отырысында азаматтық іс қаралуы және шешілуі соттың бастамасымен де қаралады.

Сонымен қатар, ҚР АПК-нің 27-бабының төртінші тармағын, 28-баптың алынып тастағанын байқауымызға болады. Онда ҚР АПК 27-бабының төртінші тармағының алдыңғы редакциясы бойынша Нұр-Сұлтан қаласының соты Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қарауына жатқызылған істерден басқа инвестициялық даулар бойынша азаматтық істерді бірінші сатыдағы соттың қағидалары бойынша қарайтын. Азаматтық істерді бірінші сатыдағы соттың қағидалары бойынша Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты да қарайтын және шешетін.

Бүгінгі таңда инвестициялық дауларды талап қою істерін Нұр-Сұлтан қаласының мамандандырылған ауданаралық экономикалық соты қарап шешеді, ал әкімшілік талап қою істерін Нұр-Сұлтан қаласының мамандандырылған ауданаралық әкімшілік соты қарап шешеді. Бұндай енгізілген өзгеріс азаматтық сот ісін жүргізуде сатыларының кезең-кезеңімен қаралатындығына, сонымен бірге судьялардың міндеттерінің оңтайлануы мен инвестициялық істерді қарау мен шешу кезінде сапалы шешімдерінің

[1] *Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ. — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377 (қаралған күні: 01.07.2022 ж.).*

[2] *Сол жерде*

шығаруына оң ықпалын тигізеді деп ойлаймыз.

ҚР АПК-нің 27-1-бабында облыстық және оған теңестірілген соттар тараптардың келісуімен біртекті істердің бірін талап етіп, өз іс жүргізуіне қабылдай алады, ескеріп өтетін жай онда іс жүргізуге қабылданбайтын негіздері нақты белгіленбеген. Судья бірінші сатыдағы соттың қағидалары бойынша іс жүргізуге қабылдаған істі жеке-дара қарайды және шешеді. ҚР АПК-нің 28-1-бабында ұқсас өкілеттіктерді байқауымызға болады. Онда да Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты тараптардың келісуімен аудандық (қалалық), облыстық және оларға теңестірілген соттардың іс жүргізуіндегі біртекті істердің бірін талап ете алады, өз іс жүргізуіне қабылдай алады. Мұнда да іс жүргізуге қабылдай алмайтын негіздері нақты белгіленбеген, сонымен қатар іс жүргізуге қабылдаған кезде судья бірінші сатыдағы соттың қағидалары бойынша жеке-дара қарайды және шешеді деп түсінеміз.

Әрбір азамат өзінің құқықтары мен заңды мүдделерін өздері немесе заңда белгіленген нысандар бойынша қорғай алады. Соның бірі ҚР АПК-нің 55 бабының 1 тармағына сәйкес, заңда көзделген жағдайларда мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары, заңды тұлғалар немесе азаматтар. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл сотқа басқа тұлғалардың өтініші бойынша олардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін, сол сияқты қоғамдық немесе мемлекеттік мүдделерді қорғау үшін талап қойып, жүгіне алады деп белгіленген. Мұнда ҚР АПК-нің 55-баптың бірінші бөлігі «азаматтар» деген сөзден кейін «Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл» деген сөздермен толықтырылғанын байқауымызға болады. Сонымен қатар ҚР АПК-нің 58 бабының 1-тармағына сәйкес, сотта тапсырма бойынша өкіл бола алатын қатарына 4-1) тармақшасына Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді қосқанын және тұлғалардың шеңберінің кеңейтілгенін байқауымызға болады.

2022 жылдың 1 тамызынан бастап АПК 32-ші бабына сәйкес, «өзара келісім бойынша істі сот талқылауына дайындау сатысында осы іс үшін, оның ішінде соттың іс жүргізуінде жатқан істер бойынша аумақтық соттылықты өзгерте алады, эксаумақтық соттылықты таңдай» деген өзгеріс күшіне енеді. Мұнда эксаумақтық соттылық деп істер мен материалдарды судьяның мамандығын ескере отырып жүктемесі аз судьяларға беріледі. Бұл нормаға сәйкес, мысал келтіріп өтетін болсақ, егерде жауапкер Нұр-Сұлтан қаласының Алматы ауданында тұратын болса азаматтық іс автоматты түрде Шығыс Қазақстан облысы Риддер қалалық сотына берілуі мүмкін. Бұндай өзгерістің енгізілуі жемқорлықтың азаюына, судьяға ешқандай әсер етпеу, істің объективті және жан-жақты қарауына үлкен әсерін тигізеді.

ҚР АПК-нің 73-бабының бірінші бөлігінің бірінші абзацын сараптайтын болсақ, тараптар талап арыз қабылданғаннан кейін тараптардың әрекеттерін және өзге де көрсетілген әрекеттерді сотқа дейінгі жасалған хаттамада ресімдеп ұсынады. Бұл тараптар және іске қатысатын басқа да тұлғалардың талаптарының немесе қарсылықтарының негізі ретінде сілтеме жасауға және істі сотта қараған жағдайда оларды пайдалануға ниет білдірген дәлелдемелерді ашу, ұсыну және алмасу бойынша әрекеттері көрсетіледі[3]. Мұндай талап арызды қабылдау кезінде «сотқа дейінгі хаттама» жеке іс жүргізу құжаты ретінде заңнамаға жаңадан енгізілгенін байқауымызға болады. Сонымен қатар, ҚР АПК-нің 150-ші бабының 1-тармағына сәйкес, сотқа дейінгі хаттама жасалған жағдайда, талап қоюды қабылдау ол келіп түскен күннен бастап он бес жұмыс күн ішінде жүзеге асырылады деген норма толықтырылғанын байқауымызға болады. Нұр-Сұлтан қаласының Алматы аудандық сотына И.А.-ға, Азаматтарға арналған үкімет мемлекеттік корпорациясы КЕАҚ мәмілелерді жарамсыз деп тану туралы іс бойынша сотқа дейінгі хаттама тәжірибеде қолданылып жатқанын байқауымызға болады. Онда тараптарға сотқа дейінгі хаттаманың қажеттігі мен құқықтық салдарларын түсіндірілгенін байқауымызға болады[4].

ҚР АПК-нің 73-бабының 2-бөлігінде сотқа дейінгі хаттаманы жасамаудың салдары көзделген-тараптар сотқа дейінгі хаттамада ашылған және көрсетілген дәлелдемелерге ғана сілтеме жасауға құқылы. Бұл

---

[3] *Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ. — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377 (қаралған күні: 01.07.2022 ж.).*

[4] *Нұр-Сұлтан қаласы Алматы аудандық сотының 06.05.2022 ж. Материалдарынан — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://office.sud.kz/lawsuit/document.xhtml (қаралған күні: 01.07.2022 ж.).*

дегеніміз, егер тараптар дайындық кезінде мұндай құқықты пайдаланбаса, сот отырысында олардың дәлелдемелер беру құқығы жеткілікті шектеулі болады. Дәлелдемелерді дайындау барысында ұсынбаған себептермен уәждеу керек болады[5]. Бұл жерде тараптар сотқа дейінгі хаттамада көрсетілген дәлелдемелерге ғана сүйенуге құқылы. Сонымен қатар, ҚР АПК-нің 73-бабының 1-бөлігіне сәйкес, егер дәлелдемелерді ұсынған тұлғалар оларды істі сот талқылауына дайындау сатысында ұсынудың мүмкін еместігін негіздесе, дәлелдемелер сот талқылауы сатысында ұсынылуы мүмкін.

Сырттай өндіріс институты жұмыс істеген уақыт ішінде ол өзін жаман көрсете алмады және жиі қолданылды. Сырттай өндіріс институты бізден әлдеқайда ертерек енгізілген көрші Ресейде, 1995 жылдың қазан айында, оның кейбір азаматтары бұл баптың 3-бөлігінде бекітілген тараптардың бәсекелестігі мен теңдігі негізінде сот ісін жүргізу принциптерін бұзады деп санайды [1]. Тараптың сот отырысына үнсіз қатысуы келмей қалу деп есептелмейді, керісінше дәлелдемелерді ұсынуға және зерттеуге қатысудан жалтару ретінде бағаланады [2, 468-б.]. Бүгінгі таңда ҚР АПК-не сәйкес, сырттай іс жүргізу және сырттай шешім шығару институты соңғы енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес толығымен алынып тасталынды. Бұл институт ҚР АПК-нің алдыңғы яғни 2021 жылғы 15 карашаның редакциясы бойынша 196 баптың 5-ші тармағы «сот істі осы Кодекстің 256-бабында көзделген негіздер бойынша сырттай іс жүргізуде қарауға құқылы» деген норма болатын. Бүгінгі таңда ол норма алынып тасталған. Сондықтан да, 2021 жылдың 20 желтоқсандағы өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес, сот отырысына жауапкер келмеген жағдайда АПК 196 баптың 4 тармағына сәйкес, сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарландырылған іске қатысатын тұлғалардың қайсыбірі келмеген жағдайда, егер олардың келмеу себептері дәлелсіз деп танылса, сот істі қарауға құқылы деп көзделген.

Мұның себебі, бүгінгі таңда тәжірибеде онлайн видеоконференцбайланыс арқылы азаматтық іс қаралып, көп жағдайларда жауапкердің келмей қалу деген салдарларының азайғандығы да өз септігін тигізді деп есептейміз. Сонымен қатар, болашақта істің тез шешілуіне әрі тез орындалуына үлкен септігін тигізеді деген мақсатта өзгерістер енгізілген болатын деп есептейміз. Осы аталған өзгеріске толық келісуге де болмайды. Себебі біз шын мәнінде жауапкердің сот отырысына дәлелсіз себептерімен келе алмаған деп үнемі нақты анықтап айту қиын. Сондықтан да, жауапкердің сот отырысына дәлелсіз себептермен келе алмаған жағдайында сырттай іс жүргізумен істің қаралғаны дұрыс.

ҚР АПК-нің 133-2-бабының 1-1-бөлігі мынандай редакциямен толықтырылды: соттың процестік құжаттарының жобалары соттың автоматтандырылған ақпараттық жүйесі пайдаланылып дайындалуы мүмкін[6]. Әрине қазіргі цифрландыру кезеңінде соттың процестік құжаттарының жобаларын автоматты түрде уақытты үнемдеуіне үлкен үлесін қосады. Бірақ соттың процестік құжаттарын автоматтандырылған ақпараттық жүйесі пайдаланылып дайындалғанның өзінде оның дұрыстығын судья тарапынан тексеруі қажет.

Бұйрық арқылы іс жүргізу – бұл даусыз талаптары бар азаматтық істер бойынша оңайлатылған іс жүргізу [3, 263-б.]. ҚР АПК-де бұйрық арқылы іс жүргізу бойынша тараптар ретінде қатысатын «өндіріп алушы» атауын - «талап қоюшы» атауына өзгертті, ал «борышкерді» - «жауапкер» деп өзгерткен. Бұл әрине енгізілген өзгеріс орынды, себебі бұл іс құқықтық дауы жоқ болғанымен, талап қою істердің санатына жатқызуымызға болады.

ҚР АПК-нің 226-бабының 5-1 және 5-2 тармақтарымен толықтырылған. Егерде жіктеп қарайтын болсақ, онда ҚР АПК-нің 226-бабының 5-1 тармағына сәйкес, сот біртекті істерді АПК-тің 27-1 және 28-1-баптарында көзделген соттылыққа сәйкес қарау кезінде жоғары тұрған сатыдағы соттың шешімде жазылған құқықтық ұстанымдарына сілтеме жасауға құқылы[7]. Яғни мұнда, жоғары тұрған сатылардың құқықтық ұстанымдарын жасау туралы шешім шығарады, оларды зерттей алады және олардың шешіміне сілтеме жасай алады. Әр іс ерекше жағдайы әр түрлі сот даудың мәні, тарап-

[5] *Досудебный протокол: для чего он нужен [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://almaty.tv/news/obschestvo/1208-dosudebnyy-protokol-dlya-chego-on-nudgen/amp(қаралған күні: 01.07.2022 ж.).*

[6] *Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ. — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: (қаралған күні: 01.07.2022 ж.). https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377*

[7] *Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қа-*

тары мен мән-жайлары бірдей болуы үшін мұқият болуы керек және т.б. Мысалға жұмыскерді жұмыстан заңсыз шығару. Мұнда даудың мәні бірдей болғанымен мән-жайлар әр түрлі болу мүмкін. Сол үшін біртекті іс болған жағдайда ғана судья ҚР АПК-нің 226-бабының 5-1 тармағын қолдана алады. Ал ҚР АПК-нің 226-бабының 5-2 тармағын қарайтын болсақ, онда сот апелляциялық немесе кассациялық сатыдағы соттың қаулысында жазылған ережелерді орындау мүмкін болмаған жағдайда, істі жаңадан қараған кезде олардың орындалмау себептерін келтіруге тиіс[8]. Бұл жерде апелляциялық және кассациялық сатыдағы сот бірінші сатыдағы сот шешімінің күшін жойып, аудандық соттың жаңа қарауына жіберді, өйткені бірінші сатыдағы сот бұл дәлелдемелерді зерттемеді. Мысалы, сот сараптамасы. Содан кейін бірінші сатыдағы сот бұл заттай дәлелдемелерді зерттеу мүмкін емес екенін көрсетуі мүмкін, өйткені ол бүлінген заттай дәлелдемені анықтау мүмкін еместігіне байланысты болған.

Нәтижесі

2021 жылдың 20 желтоқсаннан бастап ҚР АПК енгізілген өзгерістер мен толықтырулар бүгінгі таңда сот тәжірибесінде қолданылады.

Атап өтетін болсақ Қазақстан Республикасының облыстық және оған теңестірілген және Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының азаматтық істер бойынша қаралатын біртекті істердің бірін талап ете алады, өз іс жүргізуіне қабылдай алады, бірінші сатыдағы соттың қағидалары бойынша қарай алады және шеше алады[9]. Әрине ҚР АПК қабылданғанан бері соттылыққа қатысты өзгерістер мен толықтырулар енгізілген болатын. Бүгінгі қолданыстағы ҚР АПК бойынша сот практикасының біртекті қолданылуын қамтамасыз етеді. Бірақ бұл жерде ескере кететін нәрсе талап қою бойынша судья істі қарау кезінді біртекті, яғни талап қоюдың нысанасы мен негіздері, субъектілері ұқсас болған жағдайда ғана қолдана алады. Сондықтан да, бұл жерде сот практикасында қаралатын істердің көбісі біртекті істерін талап етіп қарай алады деп айта алмаймыз. Себебі талап қоюдың нысанасы бірдей болғанымен субъектілері әрқашанда бірдей болмау мүмкін деген нәтижеге келеміз.

ҚР АПК-нің 55 бабының 1 тармағына сәйкес сотта басқа тұлғалардың мүдделерді қорғау үшін тұлғалардың шеңберін талап қоюға Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің кеңейтіліп енгізгені дұрыс деген нәтижеге келдік. Себебі әрбір азамат өзінің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға арнайы уәкілетті өкілдер арқылы қорғалуы істің дұрыс және объективті шешілуіне ықпалын тигізеді деп есептейміз.

ҚР АПК-не енгізілген эксаумақтық соттылық бұл істің автоматты түрде бөлініп судьямен қаралған кезінде істі жан-жақты және объективті қаралуына үлкен үлесін қосатынына сенеміз.

Сонымен қатар, ҚР АПК-де, сырттай іс жүргізу және сырттай шешім шығару институтының алынып тасталғаны жауапкердің арнайы құқығының пайдалануына мүмкіндік бермейтіндігін байқауымызға болады.

Сотқа дейінгі хаттама сот тәжірибесінде қазіргі таңда қолданылып жатыр. Одан мынандай нәтиже шығаруға болады: тараптардың ұсынған дәлелдемелерін сотқа дейін хаттамада рәсімделсе тараптар болашақта дәлелдеменің бар екендігі туралы жасыруына мүмкін болмайды. Ал егерде тараптар сотқа дейінгі хаттамада белгіленген дәлелдемелер сот істі дайындау барысында кейінен анықталса, онда оны уақытысында ұсына алмаған деген дәлелді себептермен сотқа ұсына алады.

ҚР АПК-нің 273-бабының 1 тармағы 1-1 тармақшасына мынандай толықтыру енгізілген: 1-1) іс бойынша одан әрі іс жүргізуге уақытша кедергі келтіретін еңсерілмейтін күштің әсері болған жағдайларда іске қатысатын адамдардың арызы бойынша немесе өз бастамасымен іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұра алады. Іс бойынша одан әрі іс жүргізуге уақытша кедергі келтіретін еңсерілмейтін күштің әсері деп төтенше жағдайдың енгізілуін, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдай қатерін немесе туындауын түсінген жөн деген ұғымына түсініктеме берілген[10].

зандағы № 377-V ҚРЗ. — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377 (қаралған күні: 01.07.2022 ж.).

8 Сол жерде

9 Сол жерде

10 Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ. — [Электрондық ресурс]. — Кіру режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377 (қаралған күні: 01.07.2022 ж.).

Қорытынды

Әрине, ҚР АПК-не енгізілген өзгерістер мен толықтырулар өзін іс жүзінде сот практикасында көрсетеді. Жоғарыда айтылған негіздерді ескере отырып, ҚР АПК-де, сырттай іс жүргізу және сырттай шешім шығару институтының қайтарып ҚР АПК-не бұрынғы тарауын қайта енгізгені дұрыс болатын еді.

Сонымен қатар, ҚР АПК бойынша сот практикасының біртекті істері арнайы базада енгізілсе дұрыс болар еді. Себебі біртекті істерді судьялардың уақытын үнемдеу үшін және тез табу мақсатында қажет деген қорытындыға келеміз.

Қазіргі әрекет ететін ҚР АПК-дегі бұйрық арқылы іс жүргізу бойынша қатысатын тараптар ретінде «талап қоюшы» мен «жауапкер» атауын алдыңғы редакцияға сәйкес, «өндіріп алушы» мен «борышкер» деп атауларын қайта өзгерткені дұрыс деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Нам Т.А., Нам Г.М. Заочное производство в гражданском процессе и вопросы правоприменения — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34407516&pos=6;-106#pos=6;-106 (қаралған күні: 01.07.2022 ж.).

2. Мами К.А. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Республики Казахстан. Библиотека Верховного Суда РК. Астана.-2016.-808 с.

3. Қайса С., Искакова А. Научно-практический комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Республики Казахстан (Часть 1). – Алматы: Жеті Жарғы, 2012.-440 с.

REFERENCES

1. Nam T.A., Nam G.M. Zaochnoe proizvodstvo v grazhdanskom processe i voprosy pravoprimenenija — [Jelektronnyj resurs]. — Rezhim dostupa: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34407516&pos=6;-106#pos=6;-106 (қaralғan kүni: 01.07.2022 zh.).

2. Mami K.A. Kommentarij k Grazhdanskomu processual'nomu kodeksu Respubliki Kazahstan. Biblioteka Verhovnogo Suda RK. Astana.-2016.-808 s.

3. Қajsa S., Iskakova A. Nauchno-prakticheskij kommentarij k Grazhdanskomu processual'nomu kodeksu Respubliki Kazahstan (Chast' 1). – Almaty: Zheti Zharғy, 2012.-440 s.